

מתוך 'אלציפרון'

בבוקר המחרת, אֶלְצִיפְרוֹן וְלִיֶּסְלִיס אמרו שמזג האוויר נאה במיוחד ובדעתם לבלות את היום בחוץ, ולאכול ארוחת צהריים קרה תחת צל אילנות, באחד מאזוריו הנעימים של הכפר. אשר על כן, לאחר ארוחת הבוקר ירדנו אל החוף, מרחק מחצית המייל בערך; שם צעדנו על החולות החלקים, כשהאוקיינוס מצדנו האחד, ומצדנו האחר, סלעים פראיים מבוקעים, שנחו בינות לעצים מצלים ועיינות מים, עד שהחלה השמש קופחת. אז פרשנו אל קרחת יער מבוראת בין שני סלעים, אך עוד לא התמקמנו וכבר פנה ליסיסליס אל אֶפְרָנוֹר, ואמר, אני מוכן כעת להמשיך במשימה שנטלתי על עצמי אמש, והיא להראות שלא קיים כל קשר הכרחי - שאחדים מדמיינים את קיומו - בין אותם עקרונות שטענת בזכותם, לבין טובת הציבור. אני מאמין באמת ובתמים, כי אם סיעת מחוקקים, או פילוסופים היתה נדרשת להכריע בסוגיה זאת, היתה ההכרעה לרעתנו. שכן אלה מניחים על פי רוב מאילוי, שהמידה הרעה מזיקה לציבור; וכן שלא היה בכוחו של אדם להישמר מפניה, אלמלא פחד מפני האלוהים ונתן דעתו על העולם הבא; ומכאן הם מגיעים למסקנה, שאמונה שכזאת הכרחית לטובתו של המין האנושי. תפיסה שגויה זאת רווחה בעולם במשך דורות רבים, וגרמה לאינסוף עיוותים, שמשו בסיס להתמסדות הדת, וזכתה לעידוד ולהגנה בחוקים ובמשפטים שהמציאה הכמורה השטופה באמנות הבל. אפילו כמה מההוגים הקדמונים הפרועים ביותר, אשר הסכימו עם עקרונותינו ודחו את רעיון ההשגחה העליונה והשארות הנפש, עדיין היתה בהם החולשה לשקר בהתאם לדעה הקדומה הרווחת, ולטעון שהמידה הרעה מזיקה לחברת האדם. אולם לאחרונה קמו לאנגליה פילוסופים דגולים, שלא הוליכו את העולם שולל, והוכיחו מעל לכל ספק, שהפקרות הנעשית בצנעת הפרט מועילה למדינה. התגלית הזאת שייכת לזמננו, וחוּגְנוֹ ראוּי להתפאר בה.

קְרִיטוֹ: ייתכן שבדורות קודמים, היו אחדים, בעלי הבנה נעלה, אשר השיגו אמת חשובה זו; אך ניתן להניח שחיו בתקופה נבערת מדעת, במדינות צרות אופקים, שלא היו בשלות דיין להבנה שכזו.

ליסיסליס: אנשים צרי מוחין וקצרי אבחנה, שאינם מסוגלים לזהות יותר מאשר חוליה אחת בשרשרת הסיבות, מזדעזעים מעוולות פעוטות, השייכות לממשלת המידה הרעה. אך אלה המסוגלים להרחיק ראות, ולזהות סדרה ארוכה של סיבות ומסובבים, עשויים לגלות אושר הנובע מן המידה הרעה, וטוב הצומח מרוע, באלף דרכים שונות. לשם הוכחת טענתי, לא אטריח אתכם בברי-סמכא, או פולמוסים מופרכים, אלא אוליך אתכם הישר אל העובדה הפשוטה. עליכם רק לזהות כל אחת מהמידות הרעות, ולהתחקות אחר השפעותיה ותוצאותיה, כי אז תראו בבירור את היתרון שהן מביאות לציבור.

II

שכרות לדוגמא, תחשב על ידי בעלי מוסר פיכחים למידה רעה מגונה; אך הם סבורים כך משום שאינם נותנים דעתם להשפעותיה הטובות. שכן, ראשית, היא מעשירה את מס הלתת, אחד מענפי ההכנסה החשובים של הוד מלכותו, ואשר על כן תורמת לביטחונה, חוסנה ותהילתה של האומה. שנית, היא מהווה תעסוקה לשלל ידיים עובדות במבשלות, בגידול דגן, בחריש, בסחר הכשות, בכרזל, בעץ, במסבאות, בנגריות, ובכל יתר המלאכות הנחוצות לסיפוק הכמויות הדרושות, על שלל כליהן ומכשיריהן. כל היתרונות הללו צומחים מן השכרות, בזכות הגסות, הודות לבירה חזקה. עיקרון זה כה ברור, עד שאין עליו עוררין. אך בעוד שהכרח כי תסכימו עם טענה זו, אני חווה את כוונתכם לצאת כנגד שכרות הנולדת משתיית יין ומיני ליקר, המייצאת את עושרנו למדינות זרות. אך האם נתתם דעתכם למספר הידיים שהדבר מכניס כאן למעגל העבודה אצל המזקקות, סוחרי היין, המסחר בכלל, השינוע הימי, המספנות, וכל אלה האמונים על זיווד ואספקה לספינות, שחשוב נאמן יגלה כי מדובר במגוון עצום של עבודות ומשלחי יד. הנה אפוא, רק לשם טעינת הספינות הללו, המיועדות לייבוא מארצות זרות, נקראים לעבודה כל בעלי המלאכה של ממלכתנו:

האורגים, החייטים, הצבעים, מנפצי הצמר, המובילים, האורזים; ואת שניתן לומר על ענף הבד יש להכליל על שלל פסי ייצור אחרים.

ואם נמשיך ונשקול בדבר, מה רבים הם האנשים המתעשרים מכל אותם מלאכות ועסקים שהזכרתי, אשר בזכות הוצאותיהם הכלכליות, שלהם ושל משפחותיהם, על מגוון צורות הנוחות והחיים האופנתיים, כל מיני עבודות ומשלחי יד, לא רק אלה השייכים לכלכלת הבית, אלא כאלה שעניין להם עם כל מני התחומים שבהם נוגע מסחרנו, נותרים במעגל התעסוקה; תאחזו פליאה לנוכח רוחב יריעת היתרונות שמצמיחה מידה מגונה אחת – השכרות, שמתקני עולם כה רבים הכפישו ויצאו נגדה.

משפט דומה רגילים ההמונים פשוטי הדעת לחרוץ בגנות משחקי מזל. ואמנם (הרי לכם בוורותם וכסילותם של בני האדם) המהמר והשיכור לא נחשבים ליותר מאשר מטורד ציבורי; בעוד שהלכה למעשה, הם תורמים רבות, כל אחד בדרכו, לטובת החברה.

אם תבחנו את פני שטחם של הדברים בלבד ותתייחסו אך ורק למראית העין הראשונית, תחשבו, בלא כל ספק, שמשחק קלפים הוא עיסוק בטל ועקר עד מאוד. אך העמיקו חדור, ותבחינו כי שעשוע בטלני זה מעסיק את יצרן הקלפים, והוא נותן עבודה לבתי החרושת לנייר, המפרנסים את דלת העם; וזאת מבלי להזכיר את הבנאים, פועלי העץ והברזל, המועסקים בהקמתם וציודם של בתי חרושת אלה. ועוד העמיקו מבט, ותגלו שהודות לרכישת נרות וכיסאות, מתפרנסים אנשי עמל ואביונים, אשר בדרך זו זוכים לנדבה מידיהם של נוכלים ואדונים רמי יחש, אשר ברגיל אינם מוכנים לתת פני לצדקה.

ועכשיו תבואו ותאמרו שהמשחק מחריב את עולמם של רבבות אנשים ונשים; אבל אינכם מביאים בחשבון שמה שמפסיד האחד, מרוויח האחר, ובאותה מידה, כשם שהמשחק מחריב הוא גם מעשיר: כסף מחליף ידיים, ובמחזוריות הזאת מתקיימים חיי המסחר והעסקים. כל עוד כסף מתבזבז, זהותו של מבזבז הכסף לא מעלה ולא מורידה עבור הציבור.

נניח שכסיל מולך שולל בידי אחר, חד שכל, שנסיבות לידתו וחיו עשוהו נוכל. במקרה הזה, מהו הנזק שנגרם לציבור? העוני זוכה להקלה, כשרון ההמצאה לגמול, הכסף נשאר בבית, וסב במחזוריות נאה, הנוכל חד השכל יכול לרכוש לעצמו כרכרה, ולפזר כספים ביד רחבה, ולשם כך יש להעסיק עולם שלם של אנשים.

אך אפשר שתתנגדו, ותאמרו שאדם שההימורים פגעו בו, הולך בנתיב נואש, המזיק לחברה. הבה נניח את החמור ביותר, שהפך לשודד דרכים, ובכך, אדם שכזה חי חיים קצרים, ועליזים.

כל עוד הוא חי הוא מבזבז, ועל כל אדם בודד שישדוד, ישמח עשרים אחרים בבזבוזיו. וכשתגיע שעתו, ייתכן שמשפחה ענייה תזכה בחמישים או במאה פאונד, כספי הפרס ששמו על ראשו.

העין הגסה רואה באנשים רבים ברנשים עצלים או חורשי רעות, בעוד הפילוסוף בוחן אותם באור אחר, ורואה אותם כאנשים בעלי משלח יד מעניין, שבפרישותם מהכלל, תורמים לרווחת הציבור; ובאיזו קלילות הם עושים זאת, מעסיקים המונים, ומניעים מכונה אינסופית, מבלי לדעת דבר על הטוב שהם עושים, ויתר על כן - כלל אינם מתכוונים לעשותו; בזה מתייחדת הדרך הכמו-ג'נטלמנית של עשיית טוב על ידי מידה רעה.

הגיתי בהימורים, ומבלי לתת דעתי לכך התגלגלתי ליתרונות הצומחים משוד דרכים. הו, הקשר היפהפה והלא מוערך דיו המחבר בין כל המידות הרעות! זמן רב יידרש לגלות כיצד הן נתלות כולן על אותו מיתר, ואיזו מידה בלתי נדלית של טוב, מעלה כל אחת בנפרד. עוד מילה אחת על מידה רעה אהובה עלי במיוחד, ואל שאר המסקנות תגיעו בעצמכם, כשתיישמו את אותה הבחינה על יתר המידות הרעות.

נערה עניה, שאינה משתכרת בשבוע אף מחצית הכתר, במה שנקרא עבודה הגונה, אם מאיר לה המזל פנים נעשית חיש קל אישה שמורה, פילגש, וזו מעסיקה יצרני כובעים, כובסות, משרתות, סוחרי בד, ועוד כהנה וכהנה בעלי מלאכות, לטובת ארצה.

מן הנמנע לאתר ולרדוף אחר כל מידה רעה על דרך השלכותיה והשפעותיה, ולגלות את היתרונות העצומים שהיא מעניקה לציבור. מקורותיה האמתיים של מכונת המסחר הגדולה, האחראים על שגשוגה של מדינה, לא הובנו עד כה כהלכה. שוחרי המוסר והקדושים שלכם, השחיתו במשך דורות על גבי דורות את תבונתם הפשוטה של בני האדם, ומילאו את ראשם בעקרונות מגוחכים כל כך, עד שרק קומץ אנשים מסוגל להרהר בחיים האמתיים בלא דעות קדומות. ועוד מעטים מאלה מסוגלים בכוחם ובשכלם להתחקות אחר שרשרת המסובכים, הזיקות והדברים המתחייבים מדברים; והרי הכרח לעשות כן, בבואנו לגבש רעיון צודק ומקיף על רווחת הציבור.

אבל, כשם שכבר ציינתי, חוגנו הפיק אנשים המסוגלים לתגליות שכאלה, אשר הציגו אותן באור בהיר, והפכו אותן נחלת הכלל, לטובת ארצנו.

III

הו, אמר אפרנור, שהקשיב לדברים האלה רוב קשב, אתה, ליסיסליס הוא האיש שבקשתי, רהוט ומבריק, ומצוי בעקרונות חוגנו, ונכון ליישם. אמור נא לי, האם עקרונות אלה מוצאים את מקומם בעולם?

ליסיסליס: אכן, בקרב אנשים חדי מחשבה, ובקרב אלה המקבלים את רוח הקדמה, אם כי לעתים יפגשו בהתנגדות עזה אצל בני המעמד הבינוני, וכאן מדובר בכישורים דלים ובחינוך לקוי.

אפרנור: אני תוהה שמא הבריות לא יזדעזעו לשמע רעיונות כאלה, שאופיים כה מפתיע, כה מנוגד בתכלית לחוק, לחינוך ולדת.

ליסיסליס: הם היו מזדעזעים עוד הרבה יותר, אלמלא צחות לשונם של הפילוסופים שלנו; אשר בהבינם כי שמות ולא דברים הם שמשפיעים על רוב האנשים, המציאו סגנון דיבור מנומס, שיש בכוחו להפחית ממשקל המיאוס והדעה הקדומה מפני המידה הרעה.

אפרנור: הסבר לי זאת.

ליסיסליס: כך, בניב שהגינו, אדם רשע הוא איש תענוגות; רמאי הוא אדם שמשחק את כל חלקי המשחק; על גבירה נאמר שהיא מנהלת פרשיית אהבים; ועל אדון – נוהג באבירות; ונוכל בעסקים, הוא אדם בקיא בהוויית העולם. כך סילקנו מונחים כגון, שתוינים, הוללים, פרוצות או נבלים, מן הסדר הטוב, והבריות יכולים להמשיך להתענג על מידותיהם הרעות, מבלי להמיט חרפה על איש.

אפרנור: דומה אפוא כי המידה הרעה היא דבר ראוי בעל שם מגונה.

ליסיסליס: היה סמוך ובטוח בכך.

אפרנור: ועוד דומה כי חששו של אפלטון מפני השחתת הנוער, בעקבות כל אותן מעשיות אשר הציגו את האלים כאכזריים, אינו אלא תולדה של חולשתו ובורותו.

ליסיסליס: אכן כן, סמוך על מילתי.

אפרנור: ואף על פי כן, אפלטון היה מוקף בחברה טובה, וחי באולמות משפט. וקיקרו, שהכיר היטב את הוויית העולם, העריך אותו הערכה עמוקה.

קריטו: אני אומר לך, אפרנור, שאפלטון וטוליוס יכלו אולי להיות אנשי מעלה באתונה או ברומא; אבל אם היו קמים לתחייה כאן בימינו, לא היו רואים בהם יותר מאשר רברבני ידע חובכים, כי ברוב בתי הקפה בלונדון יושבים אנשים חריפי שכל, שמסוגלים היו לשכנע אותם שאינם מבינים דבר וחצי דבר בתחומים שעליהם יצא שםם לתהילה, מוסר ופוליטיקה.

ליסיסליס: כמה אנשים חדי אבחנה אני מכיר, הן באולמות המשפט והן בעיר, שעולים בתבונתם על אפלטון עשרות מונים, ומתעניינים כבקליפת השום מה חושבים ילדיהם על אלוהים או על המידה הטובה!

(מאנגלית: יהונתן דייין)